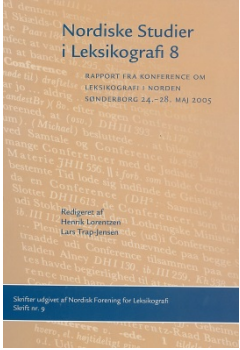

NORDISKE STUDIER I LEKSIKOGRAFI

Titel:	Leksikalsk beskrivelse af adverbiers semantik i norsk, svensk og dansk – LEXADV	
Forfatter:	Sanni Nimb, Ruth V. Fjeld, Maria Toporowska Gronostaj og Bolette Sandford Pedersen	
Kilde:	Nordiska Studier i Leksikografi 8, 2006, s. 301-314 Rapport från Konferens om lexikografi i Norden, Göteborg 27.-29. maj 1999	
URL:	http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nsil/issue/archive	

© Nordisk forening for leksikografi

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre Nordiske studier i leksikografi (1-5) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Leksikalsk beskrivelse af adverbiers semantik i norsk, svensk og dansk – LEXADV

A lexical semantic description of adverbs in Danish, Norwegian and Swedish – LEXADV. The LEXADV-project is a Scandinavian research project with the aim of extending the three Scandinavian semantic lexica building on the SIMPLE lexicon model with the word class of adverbs. In order to do so, a classification covering the many different meanings that adverbs can have, is established as well as a set of formal relations and features. In this paper we describe in detail the ontology and how three groups of adverbs are described in the lexicon, namely degree adverbs, time adverbs and modal adverbs. The formal description of each lemma is based on the definition in the recently published Danish dictionary *Den Danske Ordbog*. Afterwards the lemma is translated into Swedish and Norwegian and copies of the Danish lexical entry are created. Finally these copies are evaluated and adjusted to the target language if necessary. Some of the translation problems that arise during this process are discussed in the paper.

1. Indledning

LEXADV er et skandinavisk forskningsprojekt der er finansieret af Nordplus Sprog (Nordens Sprogråd), og som løber i perioden 1. september 2004-31. december 2005. De tre partnere i projektet er Språkdata, Institutionen för Svenska språket ved Göteborgs Universitet, Institutt for lingvistiske og nordiske studier ved Universitetet i Oslo, samt Center for Sprogteknologi på Københavns Universitet. Projektet har som mål at udvide en fælles dansk-norsk-svensk sprogteknologisk ordbog (SIMPLE) med semantiske oplysninger for ordklassen adverbier, organiseret i en databasestruktur (ordbase). Det er udsprunget dels af samarbejdet i Skandinavien om SIMPLE-ordbaserne i netværket SPINN (Pedersen et al. 2005), dels af et ph.d.-projekt om danske adverbier (Nimb 2006). SIMPLE-ordbaserne for dansk og svensk blev opbygget i et EU-projekt (1998-2000) og indeholder for hvert sprog 10.000 semantiske indgange med formaliserede betydningsbeskrivelser for substantiver, verber og adjektiver – men ikke for adverbier. Universitetet i Oslo har efterfølgende udviklet en norsk SIMPLE-ordbog på basis af det etablerede danske og samtidig sørget for at linke en stor del af indgangene til den svenske SIMPLE-ordbog. På denne måde har man opbygget en sammenkædet sprogteknologisk ordbase for dansk, norsk og svensk, hvor på nuværende tidspunkt ca. 5000 indgange er linket til indgangen med samme betydning på de to andre skandinaviske sprog. Gode sprogteknologiske ordbøger med oversættelser mellem de tre skandinaviske sprog kan fx forbedre tværspørgsøgning på internettet, de kan anvendes i sprogteknologiske applikationer som fx et maskinoversættelsessystem og er også en fremragende

ressource når man ønsker at foretage systematiske leksikalske undersøgelser af sprogene. I LEXADV-projektet undersøger vi dels hvorledes SIMPLE-leksikonmodellen kan udvides til også at dække ordklassen adverbier, dels i hvor høj grad det er fornuftigt og givtigt at arbejde med tre beslægtede sprog samtidig når man udvikler semantiske leksika. Det er i sig selv en stor udfordring at formalisere adverbiers semantik da ord fra denne ordklasse altid har ikke-konkrete betydninger der vanskeligt kan beskrives ud fra samme metoder som fx for substantiver (hvor man både i almen og datamatisk leksikografi anvender overbegrebsrelationer, meronymirelationer osv. i beskrivelsen). Derudover er der selvfølgelig masser af oversættelsesmæssige udfordringer når man arbejder med tre sprog og skal finde præcise ækvivalenter mellem sprogene.

1.1. Arbejdsgang

I udarbejdelsen af ordbasen tager vi udgangspunkt i en dansk lemmaliste for adverbier som efterfølgende bliver oversat til svensk og norsk. Lemmalisten indeholder ca. 600-700 adverbier der stammer fra lemmakandidatlisten til ordbogsprojektet *Den Danske Ordbog* (herefter DDO) idet de mindst frekvente er sorteret fra (der var oprindeligt 1202 adverbier på lemmakandidatlisten – i den færdige DDO er der 989 selvstændige adverbiumsindgange og desuden en del adverbier beskrevet under adjektivindgange, fx et adverbium som *sikkert* – disse finder vi frem til vha. synonymangivelser fra adverbiumsindgangene). Til oversættelsesarbejdet benyttes for svensk *Nationalencyklopedins ordbok* (1999) samt for norsk *Bokmålsordboka* (2004). Til selve den formaliserede leksikalske beskrivelse af hvert enkelt adverbium tager vi udgangspunkt i betydningsdefinitionerne i DDO. Til alle tre ordbøger har vi elektronisk adgang idet vi har fået en tekstfil stillet til rådighed af Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, der indeholder alle Den Danske Ordbogs selvstændige adverbiumsindgange. Ud over at vi udarbejder en formaliseret beskrivelse (se næste afsnit), indsættes også definitionen og citatet fra DDO i den danske indgang så man altid kan relatere den formelle beskrivelse til den almindelige ordbogsbeskrivelse. De formelle beskrivelser af de danske lemmaer er foregået ‘bottom-up’ idet vi løbende har foretaget ændringer i beskrivelsesmodellen. Når de danske indgange er endeligt færdige, skal de kopieres til en norsk og en svensk ækvivalent. Efterfølgende skal disse så gennemtjekkes af en modersmålstalende med henblik på at sikre at de forskellige formaliserede træk der er benyttet i beskrivelsen af det danske adverbium, også passer på det svenske og norske adverbium.

2. Formaliseret beskrivelse af ords betydninger

En indgang i de allerede eksisterende SIMPLE-ordbøger indeholder som nævnt formaliserede informationer om et ords betydning som et computerprogram kan benytte til informationssøgning, maskinoversættelse m.m. Hvis man ser på be-

skrivelsen af verber og substantiver i SIMPLE-modellen, udtrykkes deres betydning på tre måder. For det første med en oplysning om lemmaets tilhørsforhold i en ontologi. Hvis man tager eksemplet *brød*, hvor definitionen i *Nudansk ordbog med etymologi* er ‘en madvare som er lavet af mel, vand, gær m.m., og som er bagt; skæres fx i skiver og spises med smør og pålæg’, tildeles *brød* for det første den ontologiske type ‘Food’ fra SIMPLE-ontologien (‘Food’ er en ‘Artifact’ som igen er et ‘Concrete_Object’ som igen er en ‘Entity’ under ‘Top’-knuden i ontologien). For det andet beskrives betydningen af *brød* et andet sted i indgangen med en formaliseret oplysning om hvad det sproglige genus proximum er (taget direkte fra ordbogsindgangen i *Nudansk Ordbog*): *brød* is_a ‘madvare’. For det tredje beskrives betydningen af *brød* med en række relationer og træk, fx med relationen ‘used_for’ (‘brød’, ‘spise’), der relaterer *brød* til *spise*. For betydningen *barn* tildeles fx trækket ‘Age’ med værdien ‘young’. Desuden kan man angive selektionsrestriktioner på et lemmas argumenter. Fx kan man for et verbum som *vaske* fortælle at argument 1 skal være af den ontologiske type ‘Human’, og at argument 2 skal være af den ontologiske type ‘Concrete_Object’.

Et af de punkter hvor adverbier er vanskelige at indpasse i denne beskrivelsesmodel, er med hensyn til at angive et sprogligt overbegreb. Vi vil derfor i leksikonmodellen for adverbier nøjes med at 1) tildele adverbiet et ontologisk tilhørsforhold i en ontologi som vi opstiller til formålet, samt 2) beskrive det vha. passende relationer og træk. Her kan nogle af de allerede eksisterende relationer og træk i SIMPLE-modellen anvendes, men der skal også etableres nogle nye.

3. Ontologi for adverbier samt relevante relationer og træk

På baggrund af de syntaktiske grupper som adverbier kan inddeles i ifølge Nimb 2006, samt en semantisk inddeling som *Svenska Akademiens grammatik* (Teleman et al. 1999, herefter SAG) opstiller (bind 2:627), har vi identificeret tre semantiske hovedgrupper for adverbier. De skal alle tre indgå i SIMPLEs top-ontologi, dvs. på niveau med knuderne ‘Entity’, ‘Event’, ‘Intensional’, ‘Extensional’, ‘Telic’, ‘Agentive’ og ‘Constitutive’ der alle hører direkte under topknuden i ontologien. De tre grupper er

1. ‘Functional’ der omfatter adverbier som er funktionsord. Denne gruppe svarer til SAG’s gruppe 5 ‘valensbunden aktant’ (fx *herom*, *derpå*) og gruppe 6 ‘logisk relation’ (fx *kun* og *præcis*, hos Quirk et al. (1972:431) ‘focusing adjuncts’). SAG’s gruppe 7 ‘negation’ og gruppe 2c ‘avsedd funktion’ hører også til ‘Functional’ (fx *alligevel* og *ligeledes* – de kaldes ‘conjuncts’ hos Quirk et al. (1972:520)).
2. ‘SpeakerAttitude’ der omfatter adverbier som udtrykker talerens holdning til resten af sætningen. Gruppen svarer til SAG’s gruppe 8 ‘talarattityd’ og til ‘disjuncts’ hos Quirk et al. (1972:507).

3. ‘Situational’ der omfatter adverbier som beskriver omstændigheder som fx tid, sted og måde. Gruppen omfatter de resterende grupper hos SAG: ‘grad’, ‘sätt och andra aktionella omständigheter’, ‘tidslig omständighet’ og ‘rumslig omständighet’. Disse kaldes af Quirk et al. for ‘adjuncts’ (1972:426), dog fraregnet ‘focusing adjuncts’ som vi regner for ‘Functional’-typen.

Den første gruppe adverbier, ‘Functional’, er ikke mulig at beskrive formelt vha. traditionel leksikalsk semantik, her må man ty til logikkens beskrivelsesapparat (uden at komme nærmere ind på det i denne artikel kan vi dog nævne at vi også udtrykker dette vha. træk, fx trækket ‘AbutB’ for adverbiet *alligevel*). ‘Functional’ under-inddeles i følgende tre grupper: ‘Conjunct’ (med seks undertyper – disse adverbier forbinder sætninger eller optræder som anaforiske udtryk inden for sætningsled), ‘Focus’ (med syv undertyper – disse adverbier fremhæver et sætningsled idet der ofte sammenlignes med noget andet i diskursen) samt den tredje gruppe ‘Negation’. I figur 1 ses taksonomien for ‘Functional’-gruppen.

FUNCTIONAL [Top]

Conjunct [Functional]

- Additive [Conjunct] *desuden* (A and B)
- Adversative [Conjunct] *derimod* (A but B)
- Conclusive [Conjunct] *således* (A then B)
- Explanative [Conjunct] *nemlig* (B because of A)
- Disjunctive [Conjunct] *ellers* (A or B)
- InternalReference [Conjunct] *heraf*

Focus [Functional]

- OnlyX [Focus] *kun*
- PreciselyX [Focus] *præcis*
- EspeciallyX [Focus] *især*
- AtLeastX [Focus] *i hvert fald*
- EvenX [Focus] *endog*
- TimeFocus [Focus] *allerede*
- SuchAsX [Focus] *eksempelvis*

Negation [Functional] *ikke*

Figur 1.

‘SpeakerAttitude’-gruppen kan, modsat ‘Functional’-gruppen, godt beskrives vha. leksikalske semantiske metoder, dvs. med forskellige relationer der skaber forbindelser til andre betydninger, samt med træk. Den underinddeles i tre typer, de deontiske adverbier (‘Deontic’) og de epistemiske adverbier (‘Epistemic’) – for begge

disse grupper gælder det at taleren ikke præsupponerer at sætningen er sand. Den tredje gruppe er de aletiske adverbier ('Aletic') – her præsupponerer taleren modsat at sætningen er sand. 'Aletic'-gruppen underinddeles i de forstærkende adverbier ('Emphasize'), de adverbier der inddrager en synsvinkel ('Viewpoint'), samt de adverbier der udtrykker en evaluering ('Evaluate'), jf. i øvrigt Skaftø Jensen (1997) og Tøgeby (2003) som diskuterer samme emne. Klassifikationen for 'Speaker-Attitude-adverbierne' ses i figur 2 med et ordeksempel til hver type.

SpeakerAttitude

Deontic [SpeakerAttitude] *forbåbenlig*

Epistemic [SpeakerAttitude] *måske*

Aletic [SpeakerAttitude]

Emphasize [Aletic] *simpelthen*

Viewpoint [Aletic] *anstændigvis*

Evaluation [Aletic] *desværre*

Figur 2.

Den tredje hovedgruppe af adverbier er 'Situational'-gruppen. Den er underinddelt i typerne 'Spatial' (rumlige betydninger, underinddelt i sted og retning), 'Manner' (måde), 'Time' (tid – underinddelt i tidspunkt, frekvens og varighed, jf. Pustejovsky et al. (2004), se nedenfor) og 'Degree' (grad). De ses i figur 3.

SITUATIONAL [Top]

Spatial [Situational]

Place [Spatial] *derude, bagi*

Direction [Spatial] *bort, hjemmefra*

Manner [Situational] *forsigtigt*

Time [Situational]

PointofTime [Time] *nu*

Date [PointofTime] *forleden, i går*

Set [Time] *tit*

Durative [Time] *længe*

Degree [Situational] *aldeles, fuldt*

Figur 3.

Hermed er der opstillet en taksonomi der i vid udstrækning dækker danske adverbiers mange betydninger ('manner'-gruppen, altså gruppen af mådesadverbier (1/6 af vores lemmaliste), har vi dog ikke endeligt undersøgt, og vi når ikke at medtage dem i ordbasen i indeværende projekt. Den skal sandsynligvis inddeles i yderligere

undergrupper.) I den leksikalske indgang skal der for hver adverbiums betydning være en oplysning om hvilken af de 30 semantiske typer betydningen hører under.

Med hensyn til hvilke relationer og træk der er nødvendige for yderligere at kunne beskrive adverbiernes betydning, vil vi i de næste afsnit give nogle eksempler i selve de leksikalske indgange vi præsenterer. Indledningsvis kan vi her nævne at man fx for adverbier med tidspunktsbetydning kan beskrive om tidspunktet er fortidigt, synkront eller fremtidigt (enten som iboende egenskab uanset adverbiets kontekst eller også set i forhold til tekstens nu) vha. trækket ‘Temporality_type’ med de tre mulige værdier ‘anterior’ (fx *forleden*), ‘synchronic’ (fx *nu*) og ‘posterior’ (fx *senere*).

4. Selve beskrivelsen af gradsadverbier, tidsadverbier og talerattitudeadverbier

Vi vil nu gå over til at beskrive hvordan vi helt konkret har behandlet gradsadverbier, tidsadverbier og talerattitudeadverbier (modale adverbier) i leksikonnet – i alt ca. 235 adverbier.

67 danske gradsadverbier er i første omgang blevet oversat til svensk og beskrevet. Dels er de blevet tildelt den relevante semantiske type fra ontologien (‘degree’ [‘situational’[Top]]), dels er ‘niveauet’ af graden blevet beskrevet vha. et træk som vi kalder ‘degree_level’. Dette træk har (efter flere afprøvninger mht. at ramme et rimeligt niveau) fået fire værdimuligheder i vores beskrivelsesmodel, nemlig ‘totality’, ‘high’, ‘middle’ og ‘low’. Den største gruppe udgøres af de adverbier der har fået tildelt værdien ‘high’; det har nemlig i alt 45 af gradsadverbierne. Et eksempel er *dybt*: *Det er en dybt pinlig og besynderlig måde at føre politik på* (Berl99). Den næststørste gruppe er de adverbier der har fået tildelt værdien ‘totality’ – i alt 13. Et eksempel er *fuldkommen*: *Hun kan ikke få børn, selv om hun bliver fuldkommen rask* (Berl99). Både gruppen af de gradsadverbier der udtrykker en middelstor grad (tildelt værdien ‘middle’, fx *forholdsvis: hans revolutionære sindelag [trådte] først i karakter i en forholdsvis sen alder* (Berl99)), og de der udtrykker en lav grad (tildelt værdien ‘low’, fx *lidt*: *Det er lidt uhyggeligt at tænke på* (Berl99)), er til gengæld ret små, nemlig på henholdsvis 5 og 4.

I figur 4 ses et eksempel på leksikonindgangen for *dybt*. Det første leksikalske træk som adverbiet har fået tildelt, er for ‘ReferentialStatus’ hvilket er et generelt træk der anvendes på alle typer af adverbier. For *dybt* får det værdien ‘descriptive’. Deskriptive adverbier er ifølge SAG (bind 2:679) “mindre beroende än § 14-48 av kontext och talsituation för sin tolkning och har ofta en fylligare egen betydelse”. § 14-48 beskriver det som SAG betegner henholdsvis de definitive, de interrogative, de kvantitative, de relationelle og de perspektive adverbier. De henter deres betydning ved reference til noget andet i konteksten – dem vil vi tildele andre

værdier ved trækket ‘ReferentialStatus’, afhængig af hvilken type reference der er tale om. ‘Degree_level’ er tidligere omtalt, og ‘style=neutral’ angiver at adverbiet tilhører neutral sprogbrug. I synonymfeltet angives det danske synonym *meget*. Endelig angives de svenske og norske ækvivalenter.

Selektionsrestriktioner har vi desværre endnu ikke udviklet en metode til at angive i ordbogen selvom vi faktisk mener at det er meget relevant at informere om disse. Især er der mange gradsadverbier som anvendes inden for afgrænsede betydningsområder. Fx modificerer *dybt* som gradsadverbium i dansk typisk adjektiver der udtrykker følelser, nemlig ord som *bekymrende*, *beklageligt*, *betænkeligt*, *taknemmelig*, *ulykkelig*, *fascineret*, *forundret*, *chokeret*, *engageret*, *involveret*, *ulykkelig*, *rystet*, *krænket* (Korpus 2000, naboordsundersøgelse).

Semantisk indgang	K_SEMU_dybt_DGR_1
Definition	Meget; i høj grad (DDO)
Korpuseksempel	Det er en dybt pinlig og besynderlig måde at føre politik på (DDO)
Semantisk type	Degree / Situational / Top
Leksikalske træk	ReferentialStatus= descriptive Degree_level = high Style = neutral
Synonym	DK_SEMU_meget_DGR_1
Oversættelse svensk	SE_SEMU_djupt_DGR_1
Oversættelse norsk	O_SEMU_dypt_DGR_1
Selektionsrestriktioner	%

Figur 4.

Underinddelingen af tidsadverbier i taksonomien har sit udgangspunkt i Sauri et al. (2005) *TimeML Annotation Guidelines*. Disse guidelines er udarbejdet med henblik på opmærkning/tagging af tid i løbende tekst, og ‘TimeML’ står for Time Markup Language. De opmærkninger man her arbejder med for tidsadverbialer (og dermed for adverbier), er:

- a. ‘Point_of_time’ til adverbialer der denoterer et tidspunkt,
- b. ‘Date’ til adverbialer der denoterer eller kan svare til et kalendertidspunkt (dvs. dato, måned og/eller årstal),
- c. ‘Set’ til adverbialer der denoterer en mængde af tidspunkter, og
- d. ‘Duration’ til adverbialer der denoterer en varighed.

Disse fire semantiske typer er alle ‘knuder’ i ontologien for adverbier, se ovenfor. I

projektet har vi undersøgt 79 danske tidsadverbier og tildelt dem en af de fire semantiske typer. De fordeler sig således at 52 er af typen 'Point_of_time' (fx *førhen, senere, straks*), seks er af typen 'Date' (fx *forleden, i dag*), andre seks er af typen 'Duration' (fx *længe, årevis*), og endelig er 15 af typen 'Set' (fx *ofte, undertiden*). Ud over at tildele adverbier med tidsbetydning en af disse fire semantiske typer beskriver vi også deres tidsbetydning vha. forskellige træk. To vigtige træk er 'Punctual' og 'Iterative', begge med værdimulighederne 'yes', 'no' eller 'underspecified'. Nogle tidsadverbiers betydning spiller tæt sammen med sætningens aspekt og verbets Aktionsart. Derfor har vi brug for værdien 'underspecified' – den vil blive tildelt når det er verbet der afgør om adverbiet har en punktuell, henholdsvis iterativ betydning. I SIMPLE-leksikonnet er oplysninger om Aktionsart en del af beskrivelsen af et verbs betydning. Dette udtrykkes i leksikonindgangen for et verbum vha. trækket 'Event_type' med tre værdimuligheder: 'state' (tilstand, fx *være, blive, bo*), 'process' (aktivitet, fx *læse, save, rydde op*) eller 'transition' (overgang, fx *give, spise op, afslutte*).

For de to undertyper af tidsadverbier 'Set' og 'Duration' spiller verbets Aktionsart dog ingen rolle. Adverbier af typen 'Set' har altid betydning af flere tidspunkter fordelt over en periode af en vis varighed: transition-verbum (overgang): *Han åbner tit en øl*; state-verbum (tilstand): *Han er tit i udlandet*; og endelig process-verbum (aktivitet): *Hun snakker tit om sit arbejde*. Dette udtrykkes i leksikonindgangen ved at give trækket 'Punctual' værdien 'no' samt trækket 'Iterative' værdien 'yes'. Følgende adverbier er af denne type: *indimellem, løbende, almindeligvis, årligt, glimtvis, kvartalsvis, lejlighedsvis, månedsvis, normalt, ofte, tit, regelmæssigt, sædvanligvis, undertiden* og *sommetider*.

'Duration'-adverbierne har ligeledes altid en bestemt betydning, nemlig varighed, uanset verbets Aktionsart, og de kan aldrig have betydning af et kort tidspunkt – men de har mulighed for at udtrykke noget iterativt afhængigt af verbet. De kan aldrig kombineres med et 'transition'-verbum (**Han åbner længe en øl*). Sammen med et state-verbum (med tilstandsbetydning) får de betydning af én hændelse af en vis varighed (*Han boede længe i London*). Sammen med process-verber, dvs. aktivitets-verber, bliver sætningen derimod tvetydig: Enten drejer det sig om én enkelt hændelse af en vis varighed, eller også er der tale om flere gentagne hændelser inden for en periode af en vis varighed (*Han snakkede længe om sit arbejde; han drak i ugevis*). Disse adverbier bliver beskrevet i ordbogen med trækket 'Punctual' sat til værdien 'no' og trækket 'Iterative' sat til værdien 'underspecified'. Der er kun seks danske adverbier (hvoraf flere kun anvendes i faste udtryk med en præposition) med disse leksikalske egenskaber, nemlig: *længe, længst, i ugevis, i årevis, i dagevis, i månedsvis*.

Den mest komplicerede gruppe af tidsadverbier, og også den største, er 'Point_of_time'-adverbierne. Disse adverbiers betydning afhænger altid af verbets

Aktionsart. Adverbierne har enten betydning af ét kortvarigt tidspunkt eller ét tidspunkt af en vis varighed, eller (mest almindeligt) begge dele, afhængigt af verbets Aktionsart (Sauri et al. understreger i øvrigt at langvarige tidspunkter (som fx et år som '1985') stadig er af typen 'Point_of_time' og ikke af typen 'Duration'). Eventuelt kan 'Point_of_time'-adverbier også få betydning af noget iterativt, altså flere hændelser der foregår inden for det pågældende tidspunkt, igen afhængigt af verbets Aktionsart. Sammen med et overgangsverbum får det således betydning af én hændelse på ét kort tidspunkt (*han gav mig bogen forleden*). Sammen med et tilstandsverbum får det igen betydning af én hændelse, men nu i et længerevarende tidspunkt (*han var i skole forleden / han har altid boet i England*). Sammen med et aktivitetsverbum bliver det for nogle 'Point_of_time'-adverbiers vedkommende tvetydigt om der er tale om én hændelse på ét (længerevarende) tidspunkt eller om flere hændelser fordelt på flere tidspunkter (*Jeg læste i bogen forleden; hun læste altid i bogen*). Det enkelte adverbiums muligheder udtrykkes vha. de to førnævnte træk med tilhørende værdier, idet trækket 'Punctual' enten får værdien 'yes' eller 'underspecified', mens trækket 'Iterative' enten får værdien 'no' eller 'underspecified'.

Når man beskriver 52 danske point_of_time-adverbier ud fra disse to træk, får man tre grupper. For det første en lille gruppe af adverbier der altid har betydning af ét kort tidspunkt. De er beskrevet med 'Punctual' = 'yes' og iterative = 'no'. De kan aldrig have betydningen længerevarende tidspunkt eller gentagelse, og de optræder som regel kun sammen med transition- eller process-verber, og evt. kun i perfektive tider: *snart, straks, øjeblikkelig, netop, lige, just, omgående, prompte, fluks*. For det andet får man en gruppe der er beskrevet med 'Punctual' = 'no', 'Iterative' = 'underspecified'. Denne gruppe adverbier har enten betydning af et længerevarende tidspunkt, nemlig sammen med state-verber (*han har altid boet i England; han skal fremover bo i England; han har hidtil boet i England*), eller de har betydning af gentagelse, nemlig sammen med transition- og process-verber (*han spiser altid sin mad op; hun snakkede altid meget med ham; han vil fremover spise sin mad op; hun vil snakke mere med ham fremover; han har hidtil spist sin mad op; han har hidtil snakket meget med ham; tidligere spiste han sin mad op; han har tidligere snakket meget med ham*). De kan til gengæld aldrig have betydning af et kort tidspunkt. Nogle eksempler er *siden hen, siden, stedse, fremover, indtil videre, evindeligt, førhen* og *tidligere*. En sidste ret stor gruppe har både trækket 'Punctual' og trækket 'Iterative' udfyldt med værdien 'underspecified'. De kan altså betyde både et kort eller længerevarende tidspunkt og eventuelt også have iterativ betydning – det afhænger helt af verbet og den øvrige kontekst. De får betydningen ét kort tidspunkt sammen med transition-verber (*senere tog han bogen frem*), men betydning af et længerevarende tidspunkt sammen med process- eller state-verber (*senere spiste han; senere læste han i bogen; senere boede han i huset*) – og en iterativ læsning er ikke umulig i den rigtige kontekst selvom den ikke er den umiddelbart

mest oplagte. Nogle eksempler er *derimellem*, *da*, *dengang*, *før*, *forinden*, *forleden*, *i dag*, *i forvejen*, *i går*, *senere*, *nogensinde*, *bestandig*, *herefter*, *herpå*, *i år*, *i morgen*, *midtvejs*, *sent* og *tidligt*.

I figur 5 ses den leksikalske indgang for tidsadverbiet *førhen*. Ud over de to omtalte træk ‘Punctual’ og ‘Iterative’ der her har værdierne ‘no’ henholdsvis ‘underspecified’, får ‘ReferentialStatus’- trækket værdien ‘deictic’ (*førhen* refererer til tekstens nu, modsat fx *forinden* der refererer til et tidspunkt beskrevet i konteksten). *Temporality_type* har værdien ‘anterior’ da *førhen* denoterer et tidspunkt før sit deiktiske referencetidspunkt.

For tidsadverbierne har vi valgt at beskrive selektionsrestriktioner mht. hvilke(n) Aktionsart og hvilken verbaltid (Tempus) de typisk foretrækker. *Førhen* kan kombineres med alle typer Aktionsart, men kan ikke kombineres med verber i fremtid.

Semantisk indgang	DA_førhen_POT_1
Definition	(DDO) tidligere; før i tiden = forhen
Korpuseksempel	(DDO) <i>Førhen kunne folk godt leve med et lille handicap, det kan de ikke i dag</i>
Semantisk type	PointofTime/Time/Situational/Top
Leksikalske træk	ReferentialStatus = deictic Temporality_type=anterior Punctual=no Iterative = underspecified
Synonym	tidligere; før_i_tiden
Svensk oversættelse	SE_tidigare_POT_1
Norsk oversættelse	NO_før_POT_1
Selektionsrestriktioner	Preferable_Actionsart=process/state/transition Preferable_Tempus= imp/perf

Figur 5.

Den sidste gruppe af adverbier vi her vil beskrive mere detaljeret, er talerattitude-adverbierne, altså de adverbier der udtrykker talerens synspunkt på resten af sætningen. Leksikonmodellen for denne gruppe bygger på SAG (bind 4, kapitlerne 30 *Satsadverbial* og 32 *Modala hjælpverb*). De tre undertyper i ontologien er ‘Deontic’, ‘Epistemic’ og ‘Aletic’. Med et adverbium af typen ‘Deontic’ udtrykker taleren ønske, betingelse, indrømmelse eller forventning fra egen eller andres side idet han/hun ikke præsupponerer at sætningen er sand. Nogle eksempler er *forhåbentlig* (ønske), *absolut* (betingelse), *faktisk* (indrømmelse), *endelig* (forvent-

ning). I alt er 21 af de 87 talerattitudeadverbier vi har arbejdet med, af denne type. Med et adverbium af typen 'Epistemic' vurderer taleren i hvor høj grad sætningen er sand. Her præsupponer han/hun altså heller ikke at den er sand. Nogle eksempler er *formodentlig* og *åbenbart*. 33 af de 87 talerattitudeadverbier er af denne type. Med den sidste type talerattitudeadverbier, 'Aletic', præsupponerer den talende derimod at sætningen er sand. De underinddeles i tre undertyper: For det første de der udtrykker talerens forstærkning eller nedtoning af sætningens udsagn ('Emphasize'): *såmænd*, *simpelthen*. 23 af de 87 adverbier er af denne type, så den er klart den mest almindelige af disse adverbier. Dernæst gruppen af evaluerende adverbier – de udtrykker hvad taleren synes om sætningens udsagn. Nogle eksempler er *heldigvis* og *desværre*. Det er en lille gruppe på kun seks adverbier. Endelig er der 'View-point'-adverbierne: Her inddrager taleren eksterne faktorer i vurderingen af sætningens udsagn. Et eksempel er *anstændigvis* – der er kun fire af denne type adverbier.

De modale adverbiers betydninger er svære at definere, også i almindelige ordbøger. I den formelle beskrivelse forsøger vi at holde os nøje til definitionerne i DDO. Vendinger der går igen i definitionerne for mange af de modale adverbier, er 'bruges for at forstærke', 'bruges for at nedtone'; 'bruges forstærkende' etc. En definition af denne type tyder meget på at adverbiet i ordbasen skal have tildelt den semantiske type 'Emphasize'. Vi uddyber betydningsbeskrivelsen ved at tilføje trækket 'Emphasize_level' med følgende værdimuligheder: 'high' (*han har minsandten gjort det igen*); 'middle' (*han har endda gjort det igen*) eller 'low' (*han har blot gjort det igen, han har nu gjort det igen*).

Hvis DDO's definition indeholder en beskrivelse af hvilken følelse der ligger til baggrund for den talendes brug af adverbiet, beskriver vi dette vha. relationen Speakerfeeling. For eksempel står der følgende om *minsandten* i DDO:

bruges forstærkende for at understrege undren, en personlig opfattelse, forsikring e.l. = sandelig, søreme jf. minsæl □ *Ude til havs mødte vi minsandten en stor havskildpadde, der lå og drev i overfladen, Jeg er så glad for, at vi har truffet hinanden igen. – Det er jeg minsandten også, Viveca*

• bruges som udtryk for overraskelse, undren e.l. □ *da Ditte strakte hals og kikkede ud ad vinduet, gav hun et overrasket udbrud fra sig. – Minsandten! Det er Viktor, der kommer hjem. Allerede.*

I SIMPLE-leksikonet relaterer vi derfor *minsandten* til *overraskelse* og *undren*: Vi har også ønsket at formalisere den del af definitionerne i DDO der beskriver hvad den talende regner for allerede eksisterende viden hos modtageren. Fx beskriver DDO adverbierne *da* og *jo* med følgende definitioner: *da*: bruges for at angive hvad der regnes for givet el. indlysende; *jo*: bruges for at angive at noget er bekendt el. indlysende = som bekendt. I SIMPLE-leksikonet gengiver vi dette vha. trækket

'PresupposedAddresseeKnows' som kan have værdierne 'yes' eller 'no'. I figur 6 ses et eksempel på en leksikalsk indgang for et talerattitudeadverbium, nemlig *dog*:

Semantisk indgang	DA_dog_EMP_1
Definition	2 bruges forstærkende for at udtrykke at noget gør stort indtryk el. påvirker den talende følelsesmæssigt og fx giver anledning til overraskelse, forundring, begejstring el. bestyrtelse
Korpuseksempel	" <i>Hvor ser du dog affældig ud,</i> " sagde Ea (DDO), <i>Det lille pus, hvor er hun dog dejlig,</i> sagde Bo ømt (DDO)
Semantisk Type	Emphasize/ Aletic / SpeakerAttitude /Top
Semantiske træk	Lexical_Reference= descriptive Emphasize_level = middle Style= neutral Speakerfeeling (DA_dog_EMP_1, SEMU_overraskelse_N_1) Speakerfeeling (DA_dog_EMP_1, SEMU_forundring_N_1) Speakerfeeling (DA_dog_EMP_1, SEMU_begejstring_N_1) Speakerfeeling (DA_dog_EMP_1, SEMU_bestyrtelse_N_1)
Synonymy	%
Svensk oversættelse	SE_verkligen_EMP_1 , SE_sannerligen_EMP_1
Norsk oversættelse	NO_så_EMP_1, NO_jamen_EMP_1 (<i>du ser jamen gammeldags ut!</i> , <i>Hun er jamen deilig!</i>)

Figur 6.

5. Oversættelse mellem dansk, svensk og norsk

Det er selvfølgelig ikke helt uproblematisk at finde præcise ækvivalenter mellem de tre skandinaviske sprog selvom de er tæt beslægtet. For det første kan ordklasse gå på tværs af sprogene. Fx er *à jour* et adjektiv på svensk, men et adverbium i dansk. Et dansk adverbium kan svare til et svensk præfiks, fx *enormt* (*enormt godt*) der bedst oversættes til *jätte-* (*jättebra*). Der er også tilfælde hvor et dansk adverbium svarer til et svensk adverbial (i SAG kaldet et 'flerordsadverbium' eller et idiom). Et eksempel er dansk *endsige* (*Ingen sælgere ønskede af naturlige årsager at kommentere deres salg endsige at få deres navn offentliggjort*) der i svensk må udtrykkes med *långt mindre / än mindre än*. Denne slags problemer af mere 'teknisk' art kan dog løses ved at tillade flerordsadverbier samt præfikser i ordbasen. Adjektiver der anvendes som adverbium, bør i et sprogteknologisk leksikon have egen indgang, og på denne måde løses også ækvivalensproblemet med forskellig ordklassebetegnelse. Det er derimod langt sværere at løse problemerne med hensyn til manglende ækvivalenser sprogene imellem, eller delvist overlappende betydninger. Selvom vi fx endnu ikke har beskrevet alle stedsadverbierne i ordbasen, kan vi allerede nu se at der er semantiske komponenter i nogle af de danske stedsadverbier som ikke kan

gengives med et svensk adverbium. Et eksempel er dansk *herovre* (*Ideen med at have medarbejdere herovre på skift er vældig god*) som på svensk må oversættes til *på denna sidan*, og dansk *dernedefra* (*han må selv skrive til dem der-nedefra*) der på svensk skal oversættes til *därifrån* hvor man ikke kan udtrykke *nede* ("nere" går ej här, som oversætteren bemærkede). Der er ligeledes problemer med de adverbier der i dansk kan erstatte et præpositionsobjekt, fx dansk *derudfra* (*derudfra skal forskningen bygges op*) – på svensk må man oversætte til *utgående från detta*, og på moderne norsk anvendes disse adverbier heller ikke. Ligeledes er der mange udfordringer i at oversætte de meget polyseme talerattitudeadverbier hvor man nemt kan blive snydt af at der findes et lignende lemma på de to andre skandinaviske sprog, men hvor der faktisk er sket store betydningskift sprogene imellem (jf. modalverberne der også har meget forskelligt betydningsindhold på de tre sprog). Hvis vi fx betragter den leksikalske indgang for svensk *visst* i NEO, kan vi se at de enkelte betydninger ofte skal oversættes til helt andre modale adverbier i dansk og norsk:

SV: visst

1 med visshet ofta förstärkande, särsk. efter det att ngn uttryckt tvivel: ja ~; nej ~ inte; jo, jag har ~ ont i huvudet (DA: ja faktisk, nej, faktisk ikke, jeg har faktisk ondt i hovedet, NO: ja visst, nej, faktisk ikke, jeg har visst vondt i hodet).

2 efter vad det verkar → troligen: vi har inte sett honom på ett tag men han har ~ varit sjuk (= DA: vist, NO visst).

3 enligt vad alla bör inse särsk. i uttr. för vädjan e.d. → nog2: ~ är det så, det måste du medge; ~ finns det många som trivs på jobbet (DA: jo vist er det så, det må du give mig ret i; der findes helt sikkert mange som trives på deres arbejde, NO: jovisst er det slik, det er (helt) sikkert mange som trives på jobben).

Bet.nyans: försvagat visserligen: ~ är jag trött men jag skall försöka komma ändå (DA: ganske vist, godt nok, NO: riktignok).

Også hvad angår gradsadverbierne, er der problemer pga. de leksikalske restriktioner som mange adverbier af denne type udøver. Fx kan man på dansk være både *lynende hurtig*, og *lynende intelligent*, samt have *lynende travlt*. På svensk kan man være *blixtrande snabb/intelligent*, men man bruger et andet adverbium sammen med *upptagen* (*strängt upptagent*). Dette problem har vi besluttet at løse ved at angive et hvad angår selektionsrestriktioner, så neutralt gradsadverbium som muligt som oversættelsesækvivalent. Derfor oversættes dansk *lynende* til svensk *mycket* idet vi dog er opmærksomme på at oversættelsen så er mindre god. Det skal til sidst nævnes at der trods alt er mange tilfælde hvor det er nemt at finde en passende ækvivalent på de to andre sprog. Fx mener vi at dansk og norsk *formodentlig* (DDO: *Efter alt at dømme; efter al sandsynlighed*) helt uproblematisk begge kan oversættes til svensk *förmodligen* (NEO: *med rätt hög sannolikhet = antagligen, troligen*).

6. Konklusion

Det er en stor udfordring at forsøge at formalisere adverbiernes semantik, men vi mener på baggrund af det hidtidige arbejde i LEXADV-projektet at en del godt kan lade sig gøre. Med hensyn til oversættelsesarbejdet mellem dansk, svensk og norsk er det som regel muligt at finde dækkende ækvivalenter fordi sprogene er tæt beslægtede. Der er dog helt klart nogle typer af adverbier der er svære at oversætte, og hvor betydningerne er overlappende.

Ud over de tre typer adverbier der er gennemgået i denne artikel, planlægger vi at arbejde detaljeret med både stedsadverbier, de fokuserende adverbier og de konjunktionelle adverbier. Vi forventer at især stedsadverbier, som udgør en stor gruppe – ca. 100 –, bliver spændende at beskrive med formelle træk, og som vi har nævnt, kan vi allerede nu se at det for denne gruppe bliver en udfordring at finde oversættelsesækvivalenter mellem de tre sprog.

Litteratur

- Berl99: Berlingske Aviskorpus*, ca. 30 mio. ord, Berlingske Tidende og Weekend-avisen. Årgang 1999. København.
- Bokmålsordboka 2004* 2. udgave, 4. oplag. Oslo: Kunnskapsforlaget.
- DDO = *Den Danske Ordbog*. Bind 1, 2, 3, 4 og 5. 2003-05. Ebba Hjorth & Kjeld Kristensen (red.). Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. København: Gyldendal.
- Korpus 2000*: www.korpus2000.dk. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab.
- Nationalencyklopædiens Ordbok 1999*. Udarbejdet af Språkdata. Göteborgs Universitet. CD-ROM.v.2.0. Göteborg.
- Nimb, Sanni 2006: Adverbiers syntaks i ordbøger. I denne rapport.
- Pedersen, B., Ruth V. Fjeld og Maria Toporowska Gronostaj 2005: Sprogteknologiske ordbaser for de nordiske sprog – rapport fra et forsknings-netværk. I: *Nordiske studier i leksikografi 7*, Nordisk forening for leksikografi, Oslo.
- Politikens Nudansk Ordbog med Etymologi*. 1999. 1. udgave (elektronisk version). København: Politikens Forlag.
- Quirk, Randolph, Sidney Greenbaum, Geoffrey Leech og Jan Svartvik 1972: *A Grammar of Contemporary English*, Essex: Longman.
- SAG = Telemann, U., Hellberg, S. & Andersson, E. 1999: *Svenska Akademiens Grammatik*. Stockholm: Svenska Akademien.
- Sauri, R., J. Littman, B. Knippen, R. Gaizauskas, A. Setzer og J. Pustejovsky 2005: *TimeML Annotation Guidelines*: <http://www.timeml.org/timeMLdocs>.
- Skaftø Jensen, Eva 1997: Modalitet og dansk. I: *NyS 23: Nydanske studier og almen kommunikationsteori*. København: Dansk lærerforeningen.
- Togeby, Ole 2003: *Fungerer denne sætning? Funktionel dansk sproglære*. København: Gads Forlag.